

Prvomajska strokovna ekskurzija Ljubljanskega geografskega društva na Šrilanko

Na tradicionalni ekskurziji smo geografi letos raziskali skrajni južni del Azije, Šrilanko. Država se uradno imenuje Demokratična socialistična republika Šrilanka. Do leta 1972 je nosila ime Cejlon, ki odraža kolonialno preteklost otoka. Ime Šrilanka je povzeto po starodavnem epu o Ramajani, v katerem je otok omenjen kot "Sri Lanka" – bleščeči, sijajni otok.

Potovanje smo začeli v Colombu. Na letališču, približno 30 km severno od Colomba, so nas sprejeli topli

nasmehi gostiteljev, ki so nas okrasili tako kot je tu v navadi - s cvetnimi vencami, ki so nam jih obesili okoli vratu. Dobrodošlico pa sta nam izrekli tudi vročina in visoka vlažnost zraka, ki je najavljala prihajajoče deževno obdobje.

JZ del otoka s Colombom predstavlja najgosteje poseljeno območje otoka. Colombo z več kot 650.000 prebivalci je največje mesto na otoku. Upravne funkcije so že leta 1978, ko so dogradili nov parlament, prenesli v bližnje mesto Sri Jayawardenapura

Kotte. Ime Kolombo so tedanjemu pristanišču in trgovski postojanki dali Portugalci in sicer so ga povzeli po domačem imenu "Kolon thota" – pristanišče ob reki Kelani.

Prvi cilj našega potovanja je bil arheološki trikotnik v severovzhodnem delu otoka. V ogliščih trikotnika ležijo zgodnje prestolnice otoka: Anuradapura, Polonaruwa in Kandy. Vanj sodita tudi Sigirija z ostanki mogočne palače iz 5. stoletja ter jamsko budistično svetišče v Dambuli, ki ležita približno v njegovem središču. Pred nami je bilo približno 170 km oziroma dobrih šest ur vožnje do kraja Habarana in hotela ob vznožju slikovite Sigirije, ki je pripravno izhodišče za obisk omenjenih krajev. Ozka in luknjasta cesta proti

Približno 500 stenskih poslikav Apsar - nebeških boginj, ki se vzpenjajo nad oblaki je nekdaj krasilo zahodno vznožje kraljeve palače v Sigiriji. Danes je ohranjenih le še 21 slik prekrasnih princes (foto: Matjaž Napokoj).

severovzhodu otoka nas je vodila skozi manjša naselja, v katerih katoliške cerkve in imena trgovin, kot na primer "Da Silva", potrjujejo dediščino iz zgodnjega portugalskega obdobja. Sprva smo se vozili skozi obsežne plantaže kokosovih palm, ki so jih prekinjali nasadi ananasa ter banan. V preprosti obcestni prodajalnici smo si privoščili prvi postanek in se osvežili s svežim kokosovim mlekom in ananasom. Razlika v okusu, sočnosti in vonju med ananasom, ki ga kupimo doma in tem tukaj, je bila več kot očitna. Približno na polovici poti so vlagoljubno tropsko rastje obalnega nižavja, v katerem letna količina padavin preseže 2500 mm, postopno zamenjali nasadi tikovine in polja riža. Prispeli smo v severovzhodni sušnejši del otoka, kjer je poljedelstvo odvisno predvsem od namakanja. Sledovi starodavnih irigacijskih sistemov, ki so bili temelj antičnih civilizacij, so še vedno ohranjeni.

Na poti proti severu so bile pogoste cestne blokade s kontrolami. Čeprav turistov ne pregledujejo, kontrole dodatno upočasnijo vožnjo. Prebivalstvo Srilanke je narodnostno mešano. Večino od 21 milijonov prebivalcev (okoli 83 %) sestavljajo Singalci. Ti so pred približno 2500 leti prišli iz severne Indije in ob naselitvi izrinili prvotno vedsko prebivalstvo v odmaknjene predele. Singalski vladarji so pogosto posegali po ozemljih sosednjih tamilskih držav na jugu Indije. Vojni pohodi na celino so izzvali protinapade Tamilcev. Del Tamilcev se s pohodov ni vrnil, temveč si je na osvojenih ozemljih na severu otoka našel stalno prebivališče. Njihovi potomci danes tvorijo narodnostno manjšino, ki si že pol stoletja prizadeva, da bi si pridobila neodvisnost. Neizpolnjene zahteve so pahnile deželo v vojno, ki s presledki traja od leta 1983. Zgodovinska nasprotja med obema narodnostnima

Gal Vihara - kamnito svetišče v Polonnaruwi s 14 m velikim ležečim Budo. (foto: Matjaž Napokoj).

skupinama, ki so jih Britanci podpihovali zaradi lastnih interesov, pogujejo tudi verske razlike. Singalci so večinoma budisti, Tamilci pa hindujci. Boji med obema skupinama so bili v prvi polovici leta 2009 v zaključni fazi. Singalski vojaki, oboroženi s sodobnim orožjem in ob "velikodušni" pomoči ameriških inštruktorjev, so popolnoma porazili tamilske oborožene sile, ki so se branile na polotoku Jaffna na severu otoka. Drzni akciji, ko so vdrli v glavni štab tamilskih tigrov in ubili poveljnika je sledila vojaška ofenziva in popolna zasedba polotoka. Med množicami beguncev, ki so zapustile območja spopadov, so tudi številni tamilski vojaki, ki so odvrgli orožje in uniforme. V kolikor v bližnji prihodnosti ne bodo našli ustrezne politične rešitve, se bodo le-ti verjetno ponovno aktivirali in na različne načine nadaljevali spopad.

Anuradapura je najstarejša prestolnica otoka. Anuradapursko kraljestvo je bilo eno od najmočnejših centrov politične moči v južni Aziji. Mesto je bilo versko in upra-

vno središče kraljestva. Kraljestvo, ki je bilo ustanovljeno že v 4. stoletju pred našim štetjem je kljubovalo dinastičnim spopadom in pritiskom ter invazijam južnoindijskih ljudstev skoraj 1500 let, vse do 11. stoletja, ko so prestolnico preselili v 120 km oddaljeno Polonnaruwo. Na veličino mesta, ki je bilo obdano z mogočnim obzidjem in je v času največjega obsega merilo 4 krat 26 km, spominjajo poleg vodnih zbiralnikov predvsem sakralni objekti – samostani in mogočne dagobe. Slednje, ta velikanska kupolasta svetišča posvečena Budi, so na nas naredile izjemno močan vtis. Tovrstne zgradbe, v katerih so shranjene relikvije samega Bude ali pa drugih pomembnih svetih mož, drugod v Aziji imenujejo stupe, v Tibetu pa četi. Dagobe predstavljajo simbol predanosti Singalcev budizmu. Predstavljajo kozmično goro ob kateri ljudje v meditaciji očistijo duha. Anuradapurski vladarji so očitno tekmovali v tem, kdo bo uspel postaviti najvišjo med njimi - v 3. stoletju, za časa vladarja Mahasene, so zgradili 120 m visoko dagobo Jetavanarama,

ki je najvišja opečnata zgradba antičnega časa. V premeru meri 111 m in je zgrajena na 8 m globokih temeljih. Najpomembnejši objekt v kompleksu je samostan, v katerem ohranjajo sveto pipalovo drevo – sri maha bodi (*ficus religiosa*), vzgojeno iz drevesa pod katerim je Buda doživel razsvetljenje. Anuradapura je ravno zaradi tega drevesa, zaščitenega z železno ograjo in podprtega z bronastimi podporniki, eno od najsvetejših budističnih krajev na svetu.

V nadaljevanju našega potovanja smo med potjo poskusili arak, značilno in zelo priljubljeno šrilanško žganje, narejeno iz fermentiranega nektarja cvetov kokosove palme. Žganje nam je vrnilo moč in energijo. "Pijača, ki veselje vrača" - dobrih 100 km med Anuradapuro in Polonaruwo smo prevozili v malo manj kot treh urah! Polonaruwa je druga prestolnica, najprej tamilske (993 – 1070) in nato (1070 - 1236) še singalske države. Konec 11. stoletja je singalski vladar Vidžajabahu uspel združiti do tedaj sprte vladarje na otoku. Z združeno močjo so pod njegovim vodstvom pregnali tamilske osvajalce. V Polonaruwi je zanosoval močno dinastijo, ki je vladala večjemu delu otoka vse do 13. stoletja. Tako kot Anuradapura, je tudi ta prestolnica v območju pomanjkanja padavin. Zato je njegov naslednik, vnuk Parakramabah, v 12. stoletju velel zgraditi velik vodni zbiralnik, ki je omogočil razvoj mesta. Zbiralnik je obsegal kar 24 km² površine. Vodo v njem je zadrževal 15 km dolg jez. Nastalo jezero še danes imenujejo Parakramsko morje in voda v njem še vedno namaka žejna polja. Zgodovinska kronika otoka imenovana Kulavamsa pravi, da je Parakramabah ukazal, da ne sme niti ena kaplja vode doseči oceana, ne da bi pred tem služila ljudem. V ta namen so zgradili 163 velikih in 2617

manjših vodnih zbiralnikov. Kronike opisujejo ta čas kot zlato obdobje Polonaruwe, ko je cvetela trgovina, pridelali so zadostno količino hrane ter z vojaškimi pohodi posegli celo v Burmo in Indijo. Oglede Polonaruwe nam je popestrila nevihta ob kateri se je ulilo kot iz škafa. Kljub temu smo si vzdolž jezera ogledali najpomembnejše dele kompleksa s kraljevo palačo, kamnitim svetiščem ter svetiščem Budinega zoba. Legenda o čaščenju Budinega zoba pravi, da so potomci indijskega vladarja Kalinge hranili njegov levi kočnik vse do 4. stoletja našega štetja, ko so postale razmere prenevarne. Takrat so se odločili, da bodo zob poslali v hrambo šrilanškemu vladarju v Anuradapuro. To dejanje je uspelo hčeri indijskega vladarja Guhašive, Hemamali, ki je uspela pretihotapiti zob vpleten v lase mimo sovražnih vrst. Danes ta simbol vladarske avtoritete hranijo v mestu Kandy. Zanimivo svetišče v Polonaruwi je tudi lepo ohranjena Vatadaga, okroglo budistično svetišče, ki zrcali budističen pogled na svet. Pred vsakim od štirih vhodov v dvignjeno krožno svetišče leži mesečev kamen očiščenja, ki z vklesanimi živalmi simbolično prikazuje štiri plemenite resnice: bolečino ob rojstvu, bolezen, starost in smrt. Kača predstavlja hrepenenje, ki je vir trpljenja. Vrsta gosi simbolizira tiste, ki iščejo pot modrosti, lotos v središču predstavlja simbol očiščenja. Nad mesečevim kamnom se proti vrhu vzpenja osem stopnic, ki predstavljajo pot, ki vodi v odstranitev trpljenja in v doseganje nirvane. V dvignjenem svetišču vrh stopnic je podoba sedečega Bude, ki zre v štiri smeri iz katerih vstopajo verniki. Poleg svetišča leži kamnita knjiga - Gal Pota. V devet metrov dolgi in 25 ton težki granitni kladi so vklesana dejanja vladarja Nisanke Male, njegovi vojni pohodi, stiki s tujimi vladarji ter pravila in odredbe. V severnem delu kompleksa je kamnito

svetišče – Gal Vihara, kjer so v granit vklesane štiri podobe Bude. Najbolj impresivna je podoba 14 m velikega Bude v ležečem položaju, ki nakazuje vstop v nirvano. Sledi 7 m visoka podoba stoječega Bude na lotosovem cvetu, simbolu čistosti, ki simbolizira njegovo zahvalo pred svetim drevesom pod katerim je dosegel razsvetljenje.

Močni nalivi so proti jutru prenehali, lep dan je bil kot nalašč za vzpon na vrh Sigirije, skalnatega osamelca, vrh katerega so v 5. stoletju zgradili razkošno palačo in utrdbo obenem. Osamelec gradijo magmatske kamnine, ki so nastale znotraj nekoč delujočega vulkana. Pot na vrh, ki sega dobrih 180 m nad okoliško ravnino, nas je vodila skozi urejen vrt z vodnimi zbiralniki. Med štirimi simetrično razporejenimi ribniki z majhnimi otoki ki so bila bivališča vladarja, ki je le-ta uporabljal v sušnem obdobju. Mimo skalnatih balvanov smo se vzpeli po opečnatem stopnišču do ploščadi, na kateri je glavni vhod v palačo. Vhod v obliki levjega žrela je dal ime celotnemu kompleksu – Sigirija, kar pomeni levje žrelo. Še vedno so vidni sledovi temeljev kraljeve dvorane in v skalo vdolbeni vodni zbiralniki. Posebnost v kompleksu so poslikave čudovitih ženskih postav, ki z zgornjim delom telesa segajo nad oblake ter več kot 800 grafitov vpraskanih v zid palače, ki pripovedujejo o vtisih domačinov, ki so obiskovali kompleks tudi v obdobju, ko je razvaline preraščal gozd.

Preznojeni, a zadovoljni smo nadaljevali vožnjo do Dambule, jamskega budističnega svetišča. 150 m nad cesto in budističnim samostanom je svetišče, ki ga domačini imenujejo Raja Maha Vihara - veliko kraljevo svetišče oziroma, zaradi pozlačenih Budovih podob, tudi Ran Giri –zlato tempelj. Do njega vodi strmo stopnišče, obdano z drevesi z močno di-

šečimi cvetovi – frangipani (*plumeria alba*) – tempeljska roža, s katero domačini pogosto krasijo oltarje. V petih jamah so ohranjene stenske poslikave in skupno 150 podob Bude v različnih položajih, med katerimi je največja 15 m velika podoba ležečega Bude. Svetišče izvira iz 1. stoletja pred našim štetjem, ko je med menihi našel zatočišče anuradapurski vladar Valagamba. V zahvalo je velel jame preurediti v svetišče, ki so ga vzdrževali tudi vsi njegovi nasledniki, danes pa je pod zaščito Unesca.

Naslednjih 100 km do Kandija, zadnje prestolnice neodvisnih šrilanških vladarjev, smo se vozili skozi eno najbolj rodovitnih pokrajin na otoku. Zaustavili smo se v enem od mnogih botaničnih vrtov, v katerih so zbrane vse vrste tropskih rastlin od

cimeta, poprovca, kakavovca, kokosa, aloe vere, pa do velikega kruhovca in jack fruita ter številnih drugih iz katerih na osnovi ajurvedske medicine izdelujejo številne pripravke in mazila. Ajurveda je starodavna veda o zdravilstvu, ki je na otoku izenačena z uradno medicino. Ime v prevodu pomeni "nauk o življenju". Nemogoče se je upreti ponujenim pripravkom, ki nam lajšajo bolečine, preprečujejo izpadanje las, pomirjajo utrujene ude in ozdravijo vse in vsakogar, seveda s pripisom "Najprej se posvetujte...".

Kandy, mesto s 110.000 prebivalci, leži v dolini najdaljše, 332 km dolge reke Mahaveli, v osrednjem višavju na nadmorski višini 500 m. Mesto je uvrščeno v seznam svetovne kulturne dediščine Unesca. V mestu je shranjena ena od najpomembnejših budističnih

relikvij – Budov zob. Med leti 1590 in 1815 je predstavljalo prestolnico neodvisnih singalskih vladarjev. Britanci, ki so mesto zasedli šele po dvanajstih letih obleganja, leta 1815, so mesto iz prvotnega Maha Nuwara – veliko mesto ter Senkadagalapura – mesto Senke preimenovali v Kandy. Ime izvira iz singalske besede "kanda", ki pomeni hrib. Kandijci so posebna singalska skupina. Singalci se namreč delijo na "višinske" in "nižinske" Singalce. "Višinski", med katere se prištevajo Kandijci, so bolj konzervativni, ponosni in vzvišeni v odnosu do "nižincev". Trdijo, da je njihova kultura čistejša, saj ni bila pod vplivom indoevropskih osvajalcev. V mestu nas je navdušil pogled na umetno jezero ob katerem leži svetišče Budovega zoba – Dalada Maligawa. Trikrat dnevno odprejo prostor v drugem nadstrop-

Število slonov na otoku se je od začetka 20. stoletja do danes zaradi lova, deforestacije ter širjenja kmetijskih površin zmanjšalo za več kot 85%, na le 3000 živali. Za zapuščene mladiče in poškodovane slone najprej poskrbijo v zavetišču Pinawela, kjer trenutno skrbijo za 54 slonov, nato pa jih prepeljejo v enega od naravnih rezervatov (foto: Matjaž Napokoj).

ju svetišča in omogočijo pogled na zastrto posodo z zobom. Relikvija je shranjena v sveti posodi v obliki zlate dagobe, znotraj katere je še šest manjših posodic iz čistega zlata in v najmanjši od njih je shranjen zob. Poleg tega, da je bil kandijski vladar po načelu "kogar zob - tega oblast" zadolžen za njegovo varovanje, ga je moral vsaj enkrat letno predstaviti množicam. Od 18. stoletja dalje so vladarji ob polni luni v mesecu juliju ali avgustu, pripravili slavnostno procesijo v kateri so po mestu na okrašenem slonu prenašali srebrno posodo z zobom. Kraljev ni več – procesija pa še vedno živi.

Nuwara Elija, mesto luči, je bila naš naslednji cilj. Mesto leži na 1800 m nadmorske višine, na planoti Osrednjega višavja. Tu so ugodnejše klimatske razmere kot v vlažnem in vročem nižavju, zato so v Nuwari že leta 1846 zgradili bolnišnico za tropske bolezni. V njej se je zdravil tudi Samuel Baker, ki je med odkrivanjem izvirov reke Nil zboledel za malarijo. Baker se je tako zelo navdušil nad pokrajino, da se je odločil zgraditi pravo angleško vas, v kateri bi naselil vse, od obrtnikov do kmetov. Projekt je sicer propadel, kmetje pa so ostali. Podoba pokrajine se je med vzponom po serpentinastih klancih proti Nuwari hitro spreminjala. Namesto tropskega gozda so na pobočjih nasadi čaja, med njimi in vzdolž ceste pa posestva, na katerih so obrati za obdelavo čaja in skromne kolibe, v katerih prebivajo nabiralci čaja. S prihodom prvih angleških kolonialistov se je začelo temeljito preoblikovanje naravne pokrajine. Kava, ki so jo leta 1830 prvič zasadili na pobočjih višavja, je povzročila pravo revolucijo v lokalnem gospodarstvu. Izjemen pridelek kave je zasenčil celo pridobivanje cimeta, na pridelavi katerega je dotlej slonelo gospodarstvo otoka. V drugi polovici 19. stoletja, ko je kavine nasade uničila listna goba in ko so padle

cene kave na svetovnem trgu, so kavo nadomestili s čajem. Prve sadike čaja so zasadili leta 1869. Po tem letu se je čaj razširil po vsem višavju in popolnoma izpodrinil kavo. Prevlada čaja na višavjih in kavčuka v nižavjih je zahtevala več stalno prisotne delovne sile. Zato so Angleži delovno silo pripeljali iz Indije, kar je bistveno spremenilo demografsko sliko v tem delu otoka. Danes tako lahko poleg že omenjene skupine tamilskega prebivalstva, ki živi na severnem delu otoka, razlikujemo še skupino tako imenovanih "indijskih" Tamilov, potomcev plantažnih delavcev. Indijski Tamilci, ki pripadajo nižjim kastam, so v družbi zapostavljeni. Čeprav se ne vmešavajo v spopade in se ne pridružujejo zahtevam po avtonomiji, so kljub temu pogosto žrtve maščevalnih pohodov podivjanih množic. Tamilski delavci na plantažah živijo v izredno skromnih razmerah. V skromnih kolibah živi več družin z velikim številom otrok. Ženske, nabiralke čaja, v dnevu zaslužijo le okoli 200 rupij, če pa ne izpolnijo pričakovane norme, jim od plačila odtegnejo 25%. Vse plantaže so bile po osamosvojitvi nacionalizirane. Njihovo upravljanje je prevzela država oziroma domača elita, ki pa se je hitro podredila oz. prilagodila zahtevam multinacionalk. Plantaže so tako v bistvu v lasti tujih družb, čeprav z njimi upravljajo domačini. Šrilanka je danes ena od največjih proizvajalk čaja na svetu.

Med spustom proti obali smo se peljali mimo mesteca Ratnapura, mesta draguljev. Že v antičnem času so krožile zgodbe, kako je na otoku vse polno rubinov in safirjev. Marko Polo naj bi na otoku videl rubin dolg kot palma in debel kot človeška roka. Modri 400 karatni rubin "blue bell", ki krasi krono britanske kraljice, so izkopali prav na Šrilanki. Šrilanka sodi med prvih pet držav po pridobivanju rubinov in safirjev. Stare kamnine, ki gradijo osrednje višavje vse-

bujejo dragocene minerale, ki so jih ob preperevanju vode sprale v nižavja. Najbogatejše najdišče na otoku leži prav v naplavni ravnini v okolici mesta Ratnapura. Tu smo opazili preproste stolpe skozi katere iz globokih jaškov vlečejo košare polne glin in peska iz katerega ročno izpirajo rubine. Po celodnevni vožnji smo prispele v Kalutaro, mestece ob obali, ki leži približno 40 km južno od Kolomba. Nekdaj je bilo mesto pomembno središče za trgovanje z začimbami, predvsem s cimetom in s kokosovimi orehi, danes pa je s številnimi hoteli odvisno predvsem od turističnega obiska. Leta 2004 je mesto razdejal cunami. Čeprav je Šrilanka 1600 km oddaljena od epicentra potresa, ki je sprožil uničujoč val, je leta tu dosegel 6 m višine in s silovito močjo segel 5 km globoko v notranjost otoka. Narava je pokazala svojo razdiralno moč in večino ribiških naselij ob južni ter vzhodni obali otoka je dobesedno odplavilo v morje. V tej naravni katastrofi je umrlo okoli 40.000 ljudi, več kot 2,5 milijona pa jih je ostalo brez domov. Žrtve, čeprav ne tako številne, so bile tudi v Kalutari, kjer je utonilo 35 ljudi.

To je Šrilanka. Otok, na katerem je ob vseh lepotah angleški pisatelj iz 18. stoletja skoval besedo "serendipity", ki pomeni umetnost odkrivanja srečnih krajev, nas vedno znova pritegne. Všeč so nam ljudje, ki so zadovoljni s tistim kar imajo, pa čeprav ne razpolagajo z dobrinami, ki jih nam vsak dan vsiljuje naša potrošniška družba. So prijazni, nasmejani in odprti. Pa vendar nas ob spoznavanju budističnega nauka vedno znova preseneča sovraštvo, ki se izraža v spopadih s tamilskim prebivalstvom. Ob tem nas lahko samo žalosti, da je vsebina nauka šibkejša od sprijene politike vladajočega razreda.

Matjaž Napoko